

De Dordtse Synode 1618 - 1619

Tweelingbrochure met
Het Sola Scriptura van de
Uitverkiezing

Drs. K. van Berghem

INLEIDING

De Dordtse Synode wordt vaak als een begin, als uitgangspunt gezien. Dit is juist als men uitgaat van de calvinistische overheersing van kerk en staat, die vanaf die tijd in werking trad. Maar om die Synode in het juiste licht te zien, kan niet aan de Voorgeschiedenis worden voorbijgegaan, die in een reeks ingrijpende gebeurtenissen uiteindelijk leidden tot een ontknoping, die in de Dordtse Synode haar hoogtepunt vond. Over de 16^e en 17^e eeuw zijn vele en dikke boeken geschreven. Bij veel mensen is de inhoud daarvan eenzijdig of helemaal niet bekend. De bedoeling van deze studie is een kort overzicht van de voorgeschiedenis en de ontwikkelingen te schetsen, die tot een beter begrip kunnen leiden. In combinatie met de parallel brochure *Het Sola Scriptura van de Uitverkiezing* wordt ook in deze studie extra gelet op Predestinatie en Uitverkiezing.

1. DE VOORGESCHIEDENIS

1.1 Geert Groote, 1340 -1384

De Voorgeschiedenis die van de Late Middeleeuwen tot de Reformatie plaatsvond, wordt bijna steeds over het hoofd gezien. De Reformatie viel niet met donderslag uit de heldere hemel. De Voorgeschiedenis is een langdurig en complex geheel waarbij een lange lijst van namen genoemd zou moeten worden. Dat is hier niet mogelijk. Ook in het buitenland was er een ontwikkeling in de richting van verandering gaande. Hier beperken we ons tot twee Nederlandse voortrekkers.¹

Met de Moderne Devotie werd het werk van Geert Groote uit Deventer bekend. Na een ernstige ziekte vond er een ommekeer in zijn leven plaats. Hij was geen priester maar preekte wijd en zijd. Hij verzette zich tegen de misstanden in de Rooms-Katholieke Kerk, die hem het preken verbood. Hij stichtte de Gemeenschap van de Broeders (Zusters) des Gemeenen Levens.²

1.2 Desiderius Erasmus, 1469? - 1536

Deze in Rotterdam geboren Prins der Humanisten was een der grootste geleerden van zijn tijd.

Hij was uit op de herziening van de christelijke (= rooms-katholieke) tradities. Hij streed voor een duidelijker en meer menselijke benadering van de godsdienst. Er was iets van een hervormende beweging in de Noordelijke Nederlanden aan de gang. In toenemende mate groeide er verzet tegen de leer en gebruiken in de Rooms-Katholieke Kerk. In een

¹ Oberman, *Forerunners*. pp. 1-50

² Cossee, *Remonstranten*. p 10

tijd, waarin Rome op het hoogtepunt van haar macht stond, was dit geen kleinigheid. Dit met de Staat verbonden kerkelijk systeem had het meer dan 1000 jaren voor het zeggen gehad. Daar tegenin gaan was zoveel als het tekenen van eigen doodvonnis. En dat is het voor tallozen ook geweest. De Hervorming werd door een lange en moeilijke periode voorafgegaan. Van vrije meningsuiting en Evangelieverkondiging anders dan in de Rooms-Katholieke opvatting was vanzelfsprekend geen sprake. Geert Groote en Desiderius Erasmus speelden in hun tijd en situatie een belangrijke rol, maar het was niet aan hen de Hervorming tot stand te brengen. Erasmus' grote verdienste was de vertaling van het Nieuwe Testament waarvan Luther dankbaar gebruik maakte. Op de ontluikende Hervorming viel heel veel aan te merken. Het zou nog lang duren en er zouden veel en grote offers gebracht moeten worden voor er een echte Hervorming en van zuivere en bijbelse prediking sprake kon zijn.

2. DE HERVORMING

2.1 Maarten Luther, (1483-1546)

Deze aanvankelijk Augustijner monnik staat bekend als de grote Hervormer, die in 1517 zijn 95 Stellingen aan de deur van de Slotkapel van Wittenberg aansloeg. Dit wordt gezien als het begin van de Hervorming. Dit oorspronkelijk als discussie stuk bedoelde document leidde tot onvoorziene grote kerkelijke, politieke en internationale ontwikkelingen.

De Lutheranen

Door de internationale handel kwamen de Nederlandse kooplui met het lutherse denken in aanraking. Het vond bij velen ingang en werd zodoende ook in de Nederlanden bekend en aanvaard. Al in 1525 berichtte Erasmus, dat de meeste Hollanders, Zeeuwen en Vlamingen de leer van Luther kenden. Vele geestelijken hadden lutherse gedachten overgenomen en het gewone volk las Luther in vertaling. Al in Mei 1527 verspreidde Luthers" invloed zich aanzienlijk in Holland, Zeeland, Brabant en Vlaanderen. De Britse ambassadeur berichtte aan kardinaal Wolsey, dat als er drie mannen samen spreken, twee van hen lutherse opvattingen hebben.

Dit was wellicht enigszins overdreven. Maar behalve in de Franssprekende gebieden was Luthers invloed in ieder geval heel uitgestrekt.³

³ Israel, *Republic*. p. 80

Aan het einde van de 16^e eeuw was het Lutherdom veel sterker in het Hollandse bewustzijn aanwezig dan vaak beseft wordt. Het werd als een bedreiging ervaren voor de stabiliteit van de nieuwe orde. (De oude katholieke orde werd getransformeerd, zeg maar *gereformeerd*, KvB).

Brandpunt

In 1590 en de daarop volgende jaren tot na 1602 vervolgde het Amsterdamse stadsbestuur voortdurend de Lutheranen. In 1595 werd de lutherse eredienst regelrecht verboden. Als ze in hun conventikels bijeen bleven komen, liepen ze het risico uit de stad gezet te worden. In 1597 probeerden de Calvinisten een oproer in Amsterdam te provoceren. Hiermee wilden ze de Vroedschap (Gemeenteraad) dwingen drastische maatregelen te nemen. Ook de Joden werd het leven bemoeilijkt.⁴ De predestinatieleer vormde het brandpunt. Het probleem hoe Gods liefde en rechtvaardigheid met de leer van de predestinatie te verzoenen viel, wees Luther af. God is altijd rechtvaardig. Hij staat boven de menselijke rede, mysterieus en ondenkbaar. Als we Hem konden bevatten, zou Hij niet God zijn.⁵

Over de predestinatie formuleert de uit 1579 daterende lutherse *Konkordienformel*:

"Waar God echter dit mysterie voor Zijn wijsheid voorbehouden heeft en Hij ons daarover niets in Zijn Woord geopenbaard heeft, nog minder ons bevolen heeft het met ons denken te doorvorsen, maar ons daarin ernstig ontmoedigd, Rom. 11.33vv., behoren wij in ons denken niet te overleggen, conclusies te trekken of nieuwsgierig deze zaken te onderzoeken, maar zich aan Zijn geopenbaarde Woord te houden waarop Hij ons wijst." (*Thor. Decl. XI,55*)⁶

Volgens de calvinistische leer is God, in laatste instantie, de oorzaak waarom sommigen niet behouden worden terwijl de Schrift nadrukkelijk leert, dat zij, die niet behouden worden, door hun ongeloof of door verwerping van de goddelijke genade, ten onder gaan,

"Maar de Farizeeën en de wetgeleerden verwierpen voor zichzelf de raad Gods, daar zij niet door hem gedoopt waren," Luk. 7.30.

"Maar Paulus en Barnabas zeiden vrijmoedig: Het was nodig dat, eerst tot u het woord Gods werd gesproken, doch nu gij het verstoot en u het eeuwige leven niet waardig keurt, zie, nu wenden wij ons tot de heidenen," Hand. 13.46.

"Hardnekkigen en onbesnedenen van hart en oren, gij verzet u altijd tegen de Heilige Geest; gelijk uw vaders, zo ook bij," Hand. 7.51.

⁴ *ibid.* pp. 374-376

⁵ Dowley, *History*. p. 363

⁶ Mueller, *Dogmatics*. p. 178

"Jeruzalem, Jeruzalem, dat de profeten doodt, en stenigt, wie tot u gezonden zijn, hoe dikwijls heb Ik uw kinderen willen vergaderen, gelijk een hen haar kuikens onder haar vleugels vergadert, en gij hebt niet gewild," Matth. 23.37.

De orthodox-lutherse dogmaticus Mueller vervolgt: De Dordtse Synode verklaarde dat God nooit weerstaan kan worden wanneer Hij in alle ernst Zijn genade aan mensen aanbiedt. Maar ook deze leer is antischriftuurlijk. De Heilige Schrift bevestigt, dat de werking van de Heilige Geest door de mens weerstaan kan worden, Hand. 7.51; Matth. 23.37, hoewel de werking zelf van goddelijke kracht is, "en hoe overweldigend groot zijn kracht is aan ons, die geloven, naar de werking van de sterkte zijner macht, die Hij heeft gewrocht in Christus, door Hem uit de doden op te wekken en Hem te zetten aan zijn rechterhand in de hemelse gewesten," Ef. 1.19-20.

Wanneer God door middelen werkt, kan Hij weerstaan worden, maar wanneer Hij in zijn soevereine majesteit met de mens werkt, kan Hij niet weerstaan worden, Matth. 25.31vv. Voor wat betreft de verharding zegt Mueller dat overeenkomstig de Schrift God in alle ernst Zijn genade aanbiedt aan hen, die hun hart verharden: "De ganse dag heb Ik mijn handen uitgestrekt naar een ongehoorzaam en tegensprekend volk," Rom. 10.21; Ex. 5.1vv. Het goddelijk oordeel over verharding is nooit absoluut of willekeurig; God verhardt alleen hen, die zichzelf eerst verhard hebben door Zijn woord en wil te weerstaan. Wat dan?

Hetgeen Israël najaagt, heeft het niet verkregen, maar het uitverkoren deel heeft het verkregen, en de overigen zijn verhard, gelijk geschreven staat: God gaf hun een geest van diepe slaap, ogen om niet te zien en oren om niet te horen, tot de dag van heden. Goed! Zij zijn om hun ongeloof weggebroken en gij staat door het geloof. Wees niet hoogmoedig maar vrees!" Rom. 11.7, 20.⁷

Hier valt aan Paulus' uitspraak te denken, "voor hen, die verloren gaan, omdat zij de liefde tot de waarheid niet aanvaard hebben, waardoor zij hadden kunnen behouden worden. En daarom zendt God hun een dwaling, die bewerkt, dat zij de leugen geloven, opdat allen worden geoordeeld, die de waarheid niet geloofd hebben, doch een welgevallen hebben gehad aan de ongerechtigheid," 2 Thess. 2.11-12.

De Rooms-Katholieken

Lohse stelt, dat Augustinus geen dubbele predestinatie heeft geleerd. Wanneer dit begrip echter tot zijn uiterste conclusie wordt gevoerd, kan het daartoe leiden. Op de vraag waarom God sommigen wel en anderen

⁷ Mueller, *Dogmatics*. pp. 249-250

niet tot het eeuwige leven verkiest, had Augustinus geen antwoord. Niettegenstaande zijn nadruk op de noodzakelijkheid van Gods genadig handelen en de gevangenschap van de wil, hield Augustinus vast aan de psychologische vrijheid van de menselijke wil.

Ten tijde van de Scholastiek (800 tot omstreeks 1500) werd groter aandacht aan Augustinus' theologie geschonken. Dit gold vooral voor Petrus Lombardus, (1100-1160) en Thomas Aquinas, (1225-1274).

In zijn opvatting over predestinatie kwam Aquinas tamelijk dicht bij Augustinus. Aan de andere kant staken semi-Pelagianisme en zelfs Pelagianisme, vooral in de late Middeleeuwen, in de Rooms-Katholieke kerk telkens de kop op.⁸

Dit zijn vormen van de leer van goede werken waardoor men de hemel dacht te kunnen verdienen.

De Doopsgezinden

Hun geschiedenis begint in 1525. Bij het baanbreken van de Hervorming waren er stemmen die ook pleitten voor een hervorming van de traditionele kinderdooppraktijk. Luthers collega aan de Universiteit van Wittenberg, Andreas Karlstadt, had dit onderwerp aangesneden maar het kwam er niet van tot de invoering van de doop der gelovigen over te gaan. In relatie tot het Avondmaal zou het moeten gaan om gelovigen, die bereid waren Christus "als de bron en model van ware boetvaardigheid, lijdensbereidheid en afsterving van zonden te aanvaarden en te volgen." Waar dit geloof ontbreekt, is geen bijbelse doop. Daarom "de vernieuwde kerk vereiste daarom ook een vernieuwing van de doop."

Dit kwam voor het eerst tot uiting in Zürich bij volgelingen van Zwingli. Konrad Grebel en Felix Mantz, konden de combinatie van hervormde prediking en het katholieke gebruik van doop en avondmaal niet langer verdragen. Voor de hervorming van de traditionele kerk streefden zij naar het model van de apostolische gemeente zoals die in het Nieuwe Testament wordt aangetroffen. Een vrije kerk, die niet van de Overheid afhankelijk moest zijn. Daarbij wezen ze het gebruik van alle geweld af. Ondanks het verbod van de Overheid tot samscholing kwamen Grebel, Mantz en anderen op 21 Januari 1525 samen. De ex-priester Jörg Blaurock werd door de leek Grebel gedoopt waarna Blaurock de andere aanwezigen doopte.

Later kwamen ze bijeen voor de viering van het Avondmaal. Dit was de geboorte van de doperse opwekkingsbeweging. Toen greep de Overheid in. Mantz en Blaurock werden gevangen gezet waarna ook anderen volgden. Velen van hen herriepen hun afwijzing van de kinderdoop.

⁸ Lohse, *Doctrine*. pp. 116, 131

Mantz wilde voor de waarheid zijn leven geven en werd op 5 Januari 1527 in het meer van Zürich verdrongen. Met reformatorische klemtoon benadrukten de Doopsgezinden het "door de Schrift alleen" en wezen voor iedere verklaring van de Bijbel alle niet-bijbelse terminologie af. De Apostolische Geloofsbelijdenis of de Twaalf Artikelen des Geloofs waren voor hen de samenvatting van het bijbelse geloof zoals die door de wereldwijde christelijke kerk gedeeld werd. In hun aanvaarding van de kern van het christelijke geloof waren zij orthodox.⁹

Hun doopopvatting betekent het uiterlijke teken van innerlijke verandering; gedoopte gelovigen zijn de zichtbare vergadering van innerlijk wedergeborenen.¹⁰

De kerkelijke tucht werd toegepast in overeenstemming met Matth. 18; voordat gelovigen aan het Avondmaal konden deelnemen gingen de leraars van de gemeente ter voorbereiding bij hen langs.¹¹

De Doopsgezinden kenden een dubbele rechtvaardiging. De hele mensheid was door het verlossingswerk van Christus van de erfzonde verlost en was kinderdoop niet nodig. Voor echt geloof was bijzondere genade nodig waardoor de mens innerlijk tot een boetvaardig leven van daadwerkelijke liefde tot God en de naaste omgevormd werd. Dat geloof was Gods gave maar dat wel bewust en daadwerkelijk in belijdenis en doop aanvaard moest worden. Bij Avondmaal werd het aanbod van Gods liefde, dat in naastenliefde tot uitwerking moest komen, als het ware herbevestigd. Door Christus' algemene genade had de mens de vrijheid van wil om ja of nee tegen de genade te zeggen.¹²

Over de predestinatie haalde Menno Simons een uitspraak van de Zwitserse Hervormer Ulrich Zwingli aan:

"Zwinglius, heeft eertijts geleert: dat een dief steele, en een moorder moordde, daer dreeve haer Godts wille toe; ende dat de selvige dan daer over ghestrafte worden, daer dreeve haer oock Godts wille toe; dat na mijn bedencken, een gruwel boven alle gruwelen is." Over de Doopsgezinden zegt de schrijver: "waar zij zeer positief het eeuwig verderf der goddeloozen leeren."¹³

De Remonstranten

Lang voordat de Hervorming met Maarten Luther in 1517 plaatsvond bestond er al een reformerende beweging in de Rooms-Katholieke kerk. Er werd gestreefd naar verdraagzaamheid en praktische vroomheid. De

⁹ Hoekema, *Doopsgezinden*. p. 30

¹⁰ *ibid.* p. 33

¹¹ *ibid.* p. 34

¹² *ibid.* p. 36

¹³ Hoekstra, *Beginselen*. pp. 266-267

beweging werd gevoed vanuit de Moderne Devotie van Geert Groote (1340-1384) uit Deventer en het bijbelse humanisme van de Rotterdammer Desiderius Erasmus, (1466-1536). Samen met de uitvinding van de boekdrukkunst baanden deze ontwikkelingen de weg naar Luthers 95 Stellingen op de Slotkapel van Wittenberg. In de Utrechtse Jacobikerk gebeurde het, dat Rooms-katholieke priester Hubertus Duifhuis, (1531-1582) na het opdragen van de mis op protestantse wijze preekte. Hij was de leermeester van Jakobus Wittenbogaert (1557-1644), die later een belangrijke rol zou spelen in het conflict tussen Remonstranten en Contra-Remonstranten.

Dirck Volkertszn. Coornhert (1522-1590) was rooms-katholiek met een protestantse gezindheid. Hij geloofde in verdraagzaamheid tussen protestanten en katholieken en bestreed de gereformeerde leer van de voorbeschikking, in het bijzonder die van de erfzonde en de verdorvenheid van de menselijke natuur. Vóór de komst van het Calvinisme hadden Lutheranen en Doopsgezinden hun plaats in de Nederlandse samenleving gevonden. Toch konden ze het met elkaar niet vinden, maar trokken wel één lijn in hun strijd tegen de Calvinisten.

Het Calvinisme van de 16e eeuw was nog pluriform met invloed van gematigde figuren. Tegen het einde van die eeuw sprak men van 'rekkelijken' en 'preciezen.' De eersten waren tegen belijdenisdwang en wilden hun vrijheid in dat opzicht door de Overheid gewaarborgd zien tegenover de Calvinisten, die strikt aan de Belijdenis gebonden waren. Dit is de achtergrond waartegen de grote stroom van vluchtelingen uit het Zuiden gezien moet worden. Ze werden gezien als de Calvinisten die 'nieuwigheid' verkondigden. De echte ontlading vond plaats tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621). De twisten waren zowel kerkelijk als politiek.

Achtergrondinformatie

Iets van de politieke onrust kwam tot uiting door een uitspraak van de Amsterdamse burgemeester Hooft. Hij zei: "Waar in het stadsbestuur wijselijk is besloten dat slechts ingeborenen functies mogen houden, heeft de kerk zich veroorloofd om in de kerkeraad door outsiders, die de Hollandse natuur niet begrijpen en waar de deugden van voorzichtige vastheid en vrede meer dan elders overvloedig zijn, te laten overheersen. Deze geïmporteerde ouderlingen brengen van andere plaatsen twisten mee wat een ondankbaar antwoord is op de vriendelijkheid, die hen ten deel viel toen ze (ca. 30.000) hier als vluchteling kwamen." Daar kwam als sociale factor nog bij, dat arme Calvinistische vreemdelingen meer steun ontvingen dan de ingezeten armen. Ook gebruikte de predikant de kansel om de burgerlijke autoriteit aan te vallen. Het gaat niet aan Amsterdam onderling te laten verdelen

door de verdeeldheid zaaiende tactieken van vreemdelingen. Deze vreemde kerkelijke leiders begrijpen "het temperament van ons Hollanders niet want met de (christenen van) Berea (zie Hand. 17.11) hebben wij er behoefte aan om de Schrift zelf te onderzoeken." Genève is niet speciaal nodig voor andere landen.

Burgemeester Hooft was gebelgd over de instroom van vluchtelingen, die de kerk op zijn kop zetten door een vereniging van predikanten en werkers die samen de kerkeraad overheersen en een intolerant Calvinisme, in het bijzonder de predestinatie, aan de stad opleggen. Hij vond, dat de (calvinistische) geestelijkheid een nieuwe onverdraagzaamheid introduceerde. Het zou veel beter zijn niemand ter wille van zijn geweten lastig te vallen maar de godsdienstige fouten van elkaar te verdragen.¹⁴

Ook binnen de kerk ging het er heftig aan toe. Tijdens een bijeenkomst van Arminius met Bogerman en Gomarus vonden zij, dat de Heilige Schrift uitgelegd moest worden in overeenstemming met de Catechismus en de Geloofsbelijdenis. Daarop antwoordde Arminius: hoe kon iemand duidelijker zeggen, dat zij besloten hadden deze twee menselijke geschriften te canoniseren (heiligverklaren) en ze als twee afgodische kalveren in Dan en Beersheba op te zetten.¹⁵

In 1604 moest Arminius op de Leidse Universiteit volgens rooster spreken over de predestinatie. Dit hield in, God besloot dat allen die in Christus geloven en zich bekeren in genade te ontvangen maar de onbekeerden en ongelovigen onder de toorn te laten en te verdoemen.

Behalve hun keuze wees hij op Gods voorwetenschap en hield hij vast aan Gods soevereiniteit. Hij vroeg zich af in hoever de menselijke wil van invloed kon zijn op de zaligheid van de mens. Hij meende, dat de wil van de mens daarin wel een rol speelt. Gomarus verdedigde daarop het calvinistische standpunt over de uitverkiezing.¹⁶

Arminius vroeg zich af... maar Gomarus stelde vast. Hij beriep zich daarbij niet op de H. Schrift, maar op het calvinistische standpunt. Hier kan jammer genoeg slechts heel in het kort op worden ingegaan. Vance merkt op, dat tijdens zijn studie onder Beza Arminius met een afwijkend Calvinisme te doen kreeg. Misschien kan alles wat Beza zegt bij Calvijn teruggevonden worden, maar de nadruk is anders. Beza verheft de predestinatie tot een hoogte, die hij bij Calvijn niet had.

Predestinatie, die tot een doel op zichzelf gemaakt wordt. Voor Beza was het een ondoorgrondelijk mysterie van de goddelijke wil. Een decreet,

¹⁴ Bangs, *Arminius*. pp. 162-164

¹⁵ *ibid.* p. 154

¹⁶ Belzen, *Gomarus*. p. 57

dat aan het decreet van de Schepping voorafgaat. Zo bestaat er bij Beza een (volg)orde van decreten, die bij Calvin zo niet te vinden is.¹⁷

Door de Calvinisten werd bezwaar gemaakt tegen de Vijf artikelen uit de Remonstrantie (bezwaar) van Arminius. Het is de verklaring van Arminius die op 30 Oktober 1608 voor de Staten van Holland verdedigd werd. Het zou interessant zijn na te gaan hoeveel mensen die gelezen hebben.

Arminius' felste tegenstanders

Volgens Bangs kwamen ze met extreme standpunten uit het buitenland: Franciscus Gomarus, (1563-1641) geboren in Brugge. Door vervolging gedwongen vluchtte hij naar Duitsland. Later werd hij professor in Leiden. Bangs merkt op, dat hij zelfs voor de Synode een te extreem Calvinist was. Petrus Plancius, (1552-1585) werd in het West-Vlaamse Danoutre geboren. Als predikant kwam hij van Brussel naar Amsterdam. Hij was uitermate deskundig in scheepvaart en was nauw verbonden met de Verenigde Oostindische Compagnie voor wie hij zeekaarten maakte. Sibrandus Lubbertus, (1555-1625) geb. in Oldenburg (D.) Hij werkte in Bremen en werd later professor in Franeker. Johannes Bogerman, (1567-1637) kwam eveneens uit Oost-Friesland (D.) en werd Voorzitter van de Dordtse Synode.

Misverstand met gevolgen

Aan het einde van zijn hoofdstuk "Introduction to Calvinism" wijst Vance op de grondfout van het Calvinisme. Het verwacht de uitverkiezing en de predestinatie met zaligmaking. Dit is in de Bijbel niet te vinden, maar alleen in de filosofische speculaties en theologische implicaties van het Calvinisme: de andere kant van het Calvinisme.¹⁸

Naar aanleiding van Arminius' uitleg over Rom. 7.14 werd hij pas echt verdacht. De Amsterdamse (strik-)calvinistische predikant Petrus Plancius voelde hem over zijn vermeende ketterijen aan de tand.¹⁹ Wat de uitslag daarvan was, vermeldt de schrijver helaas niet. In de prediking stond Arminius erop een oproep te doen om te kiezen voor of tegen het aanbod van heil. Als Gods eeuwig besluit vastlag om sommigen te behouden en anderen onder het oordeel te laten, had die oproep geen zin. Vanwege het hoge sterftecijfer onder zuigelingen en het korte leven (van volwassenen) was de dringende vraag naar eeuwig behoud heel belangrijk.

Waar Arminius geloofde, dat de mens het heil kan aanvaarden en ook afwijzen werd hij beschuldigd van de leer van goede werken, dat was

¹⁷Vance, *Calvinism*. p. 66

¹⁸ *ibid.* pp. 35, 256

¹⁹ Belzen, *Gomarus*. p. 54

Rooms gedachtegoed. In de ogen van de Calvinisten was het Papisme en stuitte op hun felle reactie. Door de oplopende spanningen verlangden de Staten-Generaal dat de predikanten hun bezwaren tegen de Confessie en de Catechismus op papier zouden zetten. Arminius was toen al overleden.

Historische Schets

Voorname­lijk in Holland waren 40 predikanten aanhangers van Arminius. Zij waren voorstanders van een herziening van de belijdenisgeschriften, die volgens hen als met pauselijk gezag fungeren. Daarop boden zij 5 artikelen aan. Zij wilden niet, dat de belijdenis bindend gezag had. Van toen af stonden zij bekend als Remonstranten.²⁰

In 1611 belegden de Staten van Holland de zogenaamde Haagse Conferentie waar 12 predikanten onder toezicht en leiding van de Hoge Overheid aan deelnamen. Daar vond de indiening van de Contra-Remonstrantie plaats. Ook deze conferentie bracht geen oplossing. Vanaf dit moment werd er van Calvinisten gesproken. Een laatste maar opnieuw vruchteloze vergadering werd in 1613 belegd in Delft.²¹

Nu bleek Van Oldebarnevelt geen Synode te willen. Holland moest tegenover de Staten-Generaal zelfstandig blijven. Er waren problemen in Alkmaar, waar de hele (geref.) kerkeraad werd afgezet, in Rotterdam werd de (geref.) predikant afgezet en uit de stad gezet. Ook in Den Haag waren er problemen.²²

De classes in de provincie Holland vertoonden een triest beeld. Vijf waren er gereformeerd of met een remonstrantse minderheid; Den Haag was remonstrants; zes classes waren gescheurd. Drie classes stonden op het punt van scheuring. Soms bepaalden de Staten van Holland wat volgens hen in overeenstemming met de bijbel was.²³

In 1614 gaven de Staten van Holland een door Hugo de Groot geschreven Resolutie uit met het verbod de 5 artikelen vanaf de kansel aan te roeren. Het liep uit op een politieke strijd waarbij Van Oldenbarnevelt de zijde van de Arminianen en prins Maurits in 1617 openlijk de kant van de Calvinisten koos. In 1618 lag de weg naar de Nationale Synode open. Hugo de Groot en Van Oldenbarnevelt werden gearresteerd en de Remonstrantse magistraten vervangen door aanhangers van de Calvinisten.²⁴

De felle strijd ten tijde van Maurits en Oldenbarnevelt bracht het land aan de rand van een burgeroorlog.²⁵

²⁰ Noordzij, *Gereformeerd*. pp. 25-26

²¹ *ibid.* p. 29

²² *ibid.* pp. 32-33

²³ *ibid.* pp. 36-37

²⁴ Vance, *Calvinism*. p. 152

²⁵ Cossee, *Rekkelijk*. p. 9

De Remonstranten vonden dat een Belijdenis herzien en telkens aan Gods Woord getoetst moest kunnen worden. Ze deden echter geen opgaaf van hun bezwaren. Na jarenlang touwtrekken werd op 13 November 1618 de Dordtse Synode geopend. Maar in plaats van overleg, waar de Remonstranten steeds op hadden aangedrongen, werden ze gedagvaard en verschenen op 6 december in de Synode. Hun bezwaar was, dat in plaats van overleg op de Synode ze voor een kerkelijke rechtbank verschenen, die niet onpartijdig was. Ze bleven vasthouden aan de ongerijmdheid van de verwerping maar lieten zich onvoldoende uit over de inhoud van de Belijdenis. Op 14 januari 1619 werden ze weggestuurd. Bij de vaststelling door de Synode werd in de Leerregels vermeden te melden, dat God al vóór de zondeval Zijn decreet tot verwerping zou hebben aangenomen. De dienstdoende predikanten moesten deze Leerregels ondertekenen, wie het niet deed werd verbannen.²⁶

Verdraagzaamheid ...

Van beide kanten werden verwijten gemaakt en maatregelen genomen. Het lag er maar aan wie zijn argumenten kracht kon bijzetten. Zo kon de pot de ketel verwijten, dat hij zwart was. De vraag is of het vandaag beter is. Het Arminianisme is beschuldigd van alle mogelijke vormen van ketterij. Maar het is de theologie van sommige van Arminius' volgelingen die hem een slechte naam heeft bezorgd.²⁷

Het *Reformatorisch Dagblad* bevatte een artikel onder het opschrift Commentaar – Onverdraagzaam. Daarin stond te lezen: "Nederland is vanouds het land van de verdraagzaamheid, Terwijl in het zeventiende-eeuwse Holland het rechtlijnige calvinisme de cultuur domineerde, was er tegelijkertijd - meer dan in andere landen – ruimte voor afwijkende meningen en levensovertuigingen."²⁸

Tijdens de Dordtse Synode moesten de 15 Remonstranten die weggestuurd waren, in Dordrecht blijven. Ze kregen de zogenaamde *Acte van Stilstand* voorgelegd. Wie tekende, dat hij zich van ambtelijke arbeid zou onthouden, zou niet verder vervolgd worden. Er was er één die tekende, de anderen weigerden en werden bij Waalwijk over de grens gezet.

Tweehonderd predikanten werden ambteloos, tachtig van hen werden verbannen. Een kleiner aantal onderwierp zich na enige tijd.²⁹

Een ander voorbeeld. In een commentaar maakte Dr. W. Verboom bezwaar tegen een uitspraak van Ds. Baan te IJkmerk over de

²⁷ Bangs, *Arminius*. p. 138

²⁸ *RD*. "Commentaar." 7.7.04. p. 1

²⁹ Cossee, *Rekkelijk*. p. 28

Augsburgse Confessie. Die zou remonstrants zijn. (Deze Confessie werd in 1530 opgesteld. Arminius werd pas in 1559 geboren en voor 1610 was er geen sprake van Remonstrantie.) Dr. Verboom merkte op: "Het klinkt natuurlijk wel heel gewichtig als je zegt: De Augsburgse Confessie is ten diepste remonstrants. Zo, zo, denken de lezers, zie je wel, vreselijk! Maar je kunt van de Augsburgse Confessie zeggen wat je wilt, remonstrants is zij niet."³⁰

Hier kan verder aan toegevoegd worden dat de naam of het woord "remonstrants" blijkbaar het schrikbeeld is ieder die zich reformatorisch beschouwt. Zonder dat de meeste reformatorische gelovigen zelf ooit kennis hebben genomen van wat remonstrants eigenlijk inhoudt, roept dit etiket een vijandsbeeld op. Dit is een overtrokken, irrationele reactie. Het wordt wel bedenkelijk als de geschiedenis met niet minder dan 80 jaar geweld aangedaan wordt om eigen standpunt krampachtig overeind te houden.

De Gereformeerden

De schrijver die hier aan het woord komt zegt van zichzelf, dat hij geen theoloog en geen historicus is. In een kort overzichtelijk werkje geeft de schrijver een overzicht van de zaken, zoals hij die ziet. Maar vanaf het begin is het duidelijk, dat hij de geschiedenis door een gereformeerde bril ziet. Hij leest het heden terug de geschiedenis in en tracht die dan te verklaren. Maar de geschiedenis moet vanaf het begin gevolgd worden waarbij de ontwikkelingen op de voet gevolgd en beschreven worden, niet andersom. Het is niet juist dat de kerkelijke tucht bij de kerken lag.³¹ Het gezag lag bij de Overheid en de Remonstranten wilden het zo laten. Verder een vreemde opmerking, dat de Nederlandse kerken na 1550 gereformeerd *waren*, waarmee de indruk ontstaat, dat het proces van de reformatie voltooid was.³²

Dit gaat voorbij aan de verwickelingen die zich nog zouden voordoen. Er stond nog heel wat te gebeuren. Opvallend is ook wanneer de schrijver zegt, dat Luther *reformerend* in Duitsland en daarbuiten bezig was. Wat betekent dit? Het suggereert, dat de kerk in Nederland gereformeerd was, maar dat Luther in Duitsland zover *nog niet was*. In de Noordelijke Nederlanden hadden de Lutheranen en de Doopsgezinden al veel vroeger vaste bodem gevonden voordat de stroom van Calvinisten uit de Zuidelijke Nederlanden op gang kwam. Na het noemen van verschillende Synodes stelt de schrijver, dat de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Heidelbergse Catechismus als belijdenisgeschriften waren aangenomen. Daar valt nogal wat op af te

³⁰ Verboom, *Visie*. Nr. 29. p. 63

³¹ Noordzij, *Gereformeerd*. p. 6

³² *ibid.* p. 8

dingen. Vance merkt op, dat door Calvinisten zelf erkend wordt, dat de aanvaarding van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Institutie van Calvijn eerder door godsdienstige diplomatie dan door overeenstemming van de meerderheid van de calvinistische kerken bereikt werd. Hoewel in de minderheid, waren de Hollandse Calvinisten leiders in de opstand tegen de Spanjaarden. In 1573 verklaarde Willem van Oranje zich openlijk als Calvinist. Toen de Noordelijke provincies in 1581 dan ook hun onafhankelijkheid verkregen, werd het Gereformeerde geloof de officiële staatsgodsdienst. Dankzij de nauwe relatie met de Regering kon het Calvinisme zich verspreiden. De geweldige veranderingen die in de 16^e eeuw in de Nederlandse kerkelijke geschiedenis plaatsvonden waren voorbij toen Arminius in 1587 met zijn pastorale bediening begon. Spoedig zouden zich nieuwe geschillen voordoen, maar nu in de gereformeerde kerk zelf. En Arminius werd er het middelpunt van.³³

Vanaf het begin zijn er bezwaren tegen de Belijdenisgeschriften ingebracht. Er zijn meerdere malen wijzigingen in aangebracht. Het was beslist niet zo, dat ze gezamenlijk door de kerken waren aangenomen. De schrijver meldt, dat Caspar Coolhaes de predikant van de gereformeerde gemeente van Leiden was. Wat bedoelt hij met "gereformeerde gemeente"? Coolhaes geloofde, dat de mens vrij was om Gods genade wel of niet aan te nemen. De Synode van Middelburg kreeg in 1581 de handen vol aan dit vraagstuk. Herman Herberts van Gouda had er niets mee op om uit de Catechismus te moeten preken. Ook de eeuwige verkiezing moest telkens opnieuw zwaar verdedigd worden. Vervolgens stelt de auteur, dat Arminius een aanval deed op de belijdenis en de kerkorde. Ook deze voorstelling van zaken klopt niet met de feiten. Om te beginnen waren die niet vastgesteld. Ook wordt Arminius in een twijfelachtig daglicht gesteld waarbij niet wordt gearzeld de bijbeltekst van 1 Sam. 22.2a te misbruiken om eigen standpunt te onderbouwen. Arminius zou vriendschappelijke relaties met de Jezuiten in Italië hebben onderhouden; hij liet zich te positief uit over de Rooms-Katholieke kerk.³⁴

Bewijzen worden er niet voor aangevoerd. Dit is stemmingmakerij.

Vruchteloze Pogingen

Vanwege de oplopende meningsverschillen werden Gomarus en Arminius op 30 mei 1608 bij de Hoge Raad ontboden. De president van de Hoge Raad vroeg aan Gomarus of er tussen hem en Arminius verschil van mening was en zo ja, over welke punten. Daarop

³³ Vance, *Calvinism*. p. 122

³⁴ Noordzij, *Gereformeerd*. pp. 14-15

antwoordde Gomarus, dat het om een kerkelijke aangelegenheid ging. De Raad zei dat het niet ging om over kerkelijke zaken te oordelen maar om te onderzoeken waarover het meningsverschil ging. Gomarus bevestigde dat er een probleem was, meer niet. Hij gaf ontwijkende antwoorden. Zo zei hij de colleges van Arminius niet gevolgd of privé colleges bijgewoond te hebben. Arminius moest zelf zijn bedenkingen over de Geloofsbelijdenis en de Catechismus maar meedelen. Daar nam de Hoge Raad geen genoegen mee. Gomarus moest nu duidelijk antwoord geven. Ja, er was een probleem, maar hij weigerde er op in te gaan.³⁵ Het ging over de uitverkiezing maar Arminius antwoordde zich niet bewust te zijn iets geleerd te hebben dat met de Belijdenisgeschriften in strijd was. "Arminius meende met zijn stellingen binnen de Nederlandse Geloofsbelijdenis (Art. 16) en de Heidelbergse Catechismus (Afd. 21) te zijn gebleven, maar zijn tegenstanders bestreden dat. Een synodale uitspraak zou hier uitkomst bieden."³⁶

De president van de Hoge Raad kwam tot de conclusie dat er tussen de professoren geen verschil van mening bestond over die geloofszaken, die tot de zaligheid nodig zijn. Daarop zei Van Oldebarnevelt, dat er zo spoedig mogelijk een Synode gehouden moest worden om dit alles grondig te onderzoeken. In een later stadium verschenen de beide heren opnieuw voor de Staten van Holland en West-Vriesland, maar ook dit keer zonder resultaat. Ook de kerken drongen bij de Overheid aan op toestemming voor het houden van een Synode. Maar de Overheid stond er gereserveerd tegenover. De Staten-Generaal gaven er de voorkeur aan de Belijdenisgeschriften in haar geheel opnieuw in overweging te nemen, maar de kerken wilden dit niet.³⁷

Voorlopig kan hieruit vastgesteld worden, dat het probleem op het hoogste niveau werd behandeld. Niet minder dan de Hoge Raad, de Staten van Holland en de Staten-Generaal kwamen er aan te pas alsook de kerken. In augustus 1609 kwam de zaak nogmaals voor de Staten van Holland en West-Vriesland. Van Oldebarnevelt vroeg of de Belijdenis en de Catechismus op de nationale Synode herzien moesten worden. Zo ja, dan moest een Synode gehouden worden, zo niet, dan moesten de heren in ernstig beraad met elkaar overleggen.

Gomarus wilde dit niet; hij wilde dat de dwaalwegen van Arminius aan het licht zouden komen. In de loop van het debat werd Arminius ziek en moest zich terugtrekken. Twee maanden daarna, op 19 oktober 1609, bijna tien jaar, voordat de Synode eindelijk plaatsvond, overleed hij.³⁸

³⁵ Belzen, *Gomarus*. p. 64

³⁶ Cossee, *Rekkelijk*. p. 12

³⁷ Noordzij, *Gereformeerd*. pp. 19-21

³⁸ Noordzij, *Gereformeerd*. p. 22

Dordtser dan Dordt

Voor alle duidelijkheid en vooruitlopend op de Synode van Dordt in 1618-1619 moet op de onderlinge verschillen van opvatting over de Uitverkiezing in het gereformeerde kamp gewezen worden. Gomarus predikte de supralapsarische opvatting van de uitverkiezing. Dit betekent, dat God, *voordat* Hij de schepping tot aanzien riep, voordat er mensen geschapen waren, het eeuwige besluit genomen had, wie behouden zou worden en wie niet. Tijdens de Dordtse Synode was het aan Matthias Martinius, een van de buitenlandse afgevaardigden ter Synode uit Bremen, te danken, dat niet deze supra- maar de infralapsarische opvatting in de Canones werd opgenomen.³⁹

Volgens Van Belzen was Martinius arminiaansgezind. Ter Synode stelde hij op 19 Februari 1619 de vraag "hoe God van een mens, wiens macht beperkt is, het geloof, dat een werk van almacht is, kan eisen. Het was een moeilijke vraag waarop ook Calvijn het antwoord niet had. Er ontstond een heftige woordenwisseling met Gomarus. Een Engelse bisschop beklaagde zich bij de voorzitter van de Synode. Hij meende, dat het onderzoek van de Synode was ingesteld tot opbouw en niet voor iemand om zijn lust tot twisten te tonen. Het conflict liep zo hoog op, dat Martinius op het punt stond naar Bremen te vertrekken. De Engelse afgevaardigden dienden een klacht in bij de voorzitter van de Synode en de politiek-gecommitteerden. Gomarus zou zich met nog twee anderen zeer onhebbelijk tegenover de Bremer afgevaardigden hebben gedragen. Gomarus en de zijnen betuigden hun spijt en beloofden dat het niet meer zou gebeuren.⁴⁰

Het is op zijn minst opmerkelijk, dat na het vertrek van de weggezonden Remonstranten, de rust niet in de synode was teruggekeerd. Het ging toen om een krachtmeting tussen de supralapsarische en de infralapsarische aanhang. President van de Synode, Johannes Bogerman, en Gisbertus Lubbertus uit Leeuwarden, Franciscus Gomarus uit Leiden en Petrus Plancius uit Amsterdam waren vooral verbeten tegenstanders van Jacobus Arminius, die eveneens uit Amsterdam kwam. Zij waren vurige pleitbezorgers voor de Supra-opvatting.

Ze triomfeerden over de Remonstranten, maar konden hun supralapsarische opvatting niet door de Synode geaccepteerd krijgen. Niettegenstaande Gomarus' fel verzet, werd de infralapsarische opvatting aanvaard en ondertekend, zelfs door Gomarus. Alleen de Hollanders tekenden, maar de buitenlandse delegaties zetten hun handtekening niet onder de Dordtse canones.⁴¹

³⁹ Janse, *RD*. 5.6.04. p. 2

⁴⁰ Belzen, *Gomarus*. p. 100-101

⁴¹ Vance, *Calvinism*. p. 157

Na het vertrek waren de Contra-Remonstranten het onderling dus ook niet eens, maar ze konden elkaar verdragen.⁴²

Maar met Arminius, die ook gereformeerd was, kon het kennelijk niet. Zo hielden andere gereformeerde theologen zich aan de infralapsarische opvatting, die door de Synode in Dordt werd aangenomen. Deze opvatting houdt in, de "voorbeschikking, volgens welke in de volgorde van de goddelijke besluiten verkiezing en verwerping der mensen volgen na de val van Adam."⁴³

De Nederlandse hoogleraar Janse noemt de leden van het gereformeerde gezin: Genève, Edinburgh. Verder de gezinsleden in Zürich, Straatsburg, in Zuidduitse steden, Herborn, Bremen, Leiden en Utrecht, Sedan en Saumur. Hij vervolgt: "Het ontbreken op internationaal niveau van een centrale, gereformeerde instantie die regulerend kon optreden, en de lokaal-politieke omstandigheden droegen aan de inhoudelijke variatie en veelkleurigheid nog bij."⁴⁴

Kerk – Politiek en Business

Uit het voorgaande blijkt, dat er kerkelijke en politieke zaken door elkaar liepen. Onderhuids speelde de strijd tussen Van Oldebarnevelt en Prins Maurits. De eerste wilde een einde aan de oorlog, Prins Maurits wilde dit niet. Dit alles speelde een belangrijke rol in de totstandkoming van de Synode. Een mengeling van kerkelijke, politieke en ook economische belangen. Noordzij wijst op het zendingswerk dat van de grond kwam. Dankzij de Oost- en ook de West-Indische Compagnie, resp. 1602 en 1621 kon er zendingswerk overzee gedaan worden.⁴⁵

Op zich was dit een unieke gelegenheid tot Evangelieverkondiging. Maar er moet een kanttekening geplaatst worden. In 1606 bestond er aanzienlijke steun in Amsterdam en in Zeeland om met het oog op de Amerika's een organisatie zoals de VOC op te richten. Er viel geld te verdienen door in te breken in de koloniale rijken van Spanje en Portugal en hun koloniën te bemachtigen en de vruchten van gebieden die niet door de Iberiërs werden geëxploiteerd te plukken.

De vermenging van kerk, politiek en business komt uit in het volgende voorbeeld. Het speelde in 1607 bij de geheime onderhandelingen over Het Twaalfjarig Bestand. Toen dit bericht in Amsterdam doordrong, veroorzaakte dit de nodige opschudding. De Amsterdamse Kamer van de VOC controleerde 8 van de 17 stemmen van de Heren Zeventien (van alle gezamenlijke Kamers). Reynier Pauw was de machtige leider van de 8 en hard op weg om een van de machtigste mannen van het

⁴² Belzen, *Gomarus*. p. 100

⁴³ Winkler, *Encyclopedie*. p. 568/3

⁴⁴ Janse, *RD*. 5.6.04. p. 2

⁴⁵ Vance, *Calvinism*. p. 89

land te worden, dat door kooplui werd overheerst. Hij was een vurige Calvinist, tegenstander van Arminius en een vriend van Prins Maurits. Zijn Calvinisme bezorgde hem de steun van de nieuwe werkende klasse (de talrijke vluchtelingen uit het Zuiden), die een gevoel van afkeer van de patriciërs heerschappij van de kooplui had, die in Amsterdam heerste. Spoedig was er een duidelijk verbond tussen het Calvinisme en de belangstelling van Maurits voor oorlog. De oorlog beviel de kooplui niet, maar bevorderde Maurits' macht over die van Oldenbarnevelt en bracht tegelijk schade aan de Spanjaarden toe. Maurits, die om het zacht te zeggen, geen theoloog was, werd nu Calvinist.⁴⁶

Niettegenstaande de sterke steun voor een West-Indische Compagnie vond die geen doorgang door de vredesonderhandelingen van Van Oldenbarnevelt met Spanje. Het plan om te komen tot de opzet van een West-Indische Compagnie werd tot 1621 uitgesteld (einde Twaalfjarig Bestand). Daarna kreeg de W.I.C. het gezag om garnizoenen, oorlogsschepen te hebben, Gouverneurs aan te stellen, verdragen met inboorlingen te sluiten dit alles onder de supervisie van de Staten-Generaal.⁴⁷

Het zendingswerk moest in dit besmette klimaat werken. In een uitgebreid artikel in de *Provinciale Zeeuwse Courant* werd aandacht aan de slavenhandel besteed. In 1596 lieten Zeeuwse machthebbers nog 130 slaven en slavinnen van een buitgemaakt Portugees schip in Middelburg 'gewoon' vrij. Slavenhandel en slavernij waren verwerpelijke activiteiten van de Spaanse en Portugese rooms-katholieken. Maar na 1630 zetten de Nederlanders zelf ook slaven in op de suikerplantages in Brazilië. De Zierikzeese predikant Godfried Corneliszoon Udemans zei in 1640 dat, zolang het om heidenen ging, de Nederlanders 'gerust' aan slavenhandel mochten deelnemen. Werden ze christen, dan moesten ze na 7 jaar vrijgelaten worden. Maar een predikant in Paramaribo die voorstelde om slaven te kerstenen, kon vertrekken. Terwijl, vervolgt het artikel, Ds. Bernardus Smytegeld in Middelburg "heel wat gemeenteleden onder zijn gehoor moet hebben gehad die hun brood direct of indirect in deze nering verdienden.

Schrijvend meldt het artikel meldt, (dat nog geen 100 jaar later), "Maar liefst driekwart van de Nederlandse slavenschepen vertrok na 1730 uit Middelburg." In vier eeuwen werden twaalf miljoen Afrikanen naar Amerika gebracht, 600.000 van hen door Nederlandse schepen. Onderweg kwamen duizenden van hen om door de ontberingen, die ze te doorstaan hadden.⁴⁸

⁴⁶ Bangs, *Calvinism*. p. 285

⁴⁷ Israel, *Republic*. p. 326

⁴⁸ Werf, *PZC*. 3.7.2004, p. W5

Conclusie

Met de Canones van Dordt en Heidelberg zijn deze twee plaatsnamen internationaal tot referentiepunten voor de Reformatorische gezindte uitgegroeid. En waar voortdurend gezaghebbend en bindend beroep op gedaan wordt. Na afloop van de Dordtse Synode stuurde Joost van de Vondel zijn gedicht: *Hollantsche Transformatie* de wereld in. Hij uitte zijn kritiek, dat het godsdienstige geschil met politieke middelen beslist werd: het zwaard van Maurits deed de balans in het voordeel van de Contra-Remonstranten doorslaan. Het waren echter de Remonstranten zelf, die steeds de Overheid inzetten om hun opvattingen aanvaard te krijgen.⁴⁹

De slavenhandel kan wel gezien worden als een uitvloeisel van een verkeerd begrip van de Heilige Schrift over uitverkiezing en predestinatie. Van Belzen eindigt zijn boek met "dank aan de vaders voor de behandeling van deze diepgaande twisten."⁵⁰

Deze uitspraak is onbegrijpelijk. De Remonstranten, met Arminius voorop, hebben herhaaldelijk op het houden van een Synode aangedrongen. Men kan het met de Remonstranten eens zijn of niet, zij werden niet als gesprekspartners maar als gedaagden in de Synode gedagvaard. Toen ze ter Synode het woord Conferentie in de mond namen zei Polyander: Dat de Synode de rechter van de Remonstranten was, het ging niet om een vrijblijvende conferentie.⁵¹

Dat was nu juist waar Arminius (sinds 1605) en de zijnen jarenlang op hadden aangedrongen; ze wilden klaarheid in de zaak. Daarbij stelden ze in theorie én praktijk de Heilige Schrift boven de Belijdenisgeschriften. Maurits zette eigenmachtig de Remonstrantse gezagsdragers af. Calvinisten kwamen er voor in de plaats. Ze waren ook vaak kerkelijke ambtsdragers. De uitkomst laat zich voorspellen. Door een politieke ingreep kwam de macht aan de Calvinisten, de Remonstranten raakten die kwijt. Als de Kerk in de greep van politieke macht komt of blijft, om het even of het Remonstrants of Calvinistisch is, het is uit den boze.

De bovenstaande analyse geeft, aan de ene kant, aanleiding tot de conclusie dat de Dordtse Synode de ontknoping was van een lang verleden en een opeenhoping van factoren in de 16^e eeuw. Aan de andere kant was er het begin van een nieuwe periode. De kerkelijke besluiten, die toen genomen zijn, werken door tot op deze dag. Door de voortdurende opgelegde binding aan Belijdenisgeschriften kleven daar voor het persoonlijke geloofsleven van veel mensen nog altijd veel problemen aan. Om die reden houden wij het, zonder calvinistische toevoeging, zonder Arminianisme weglating, volgens het bijbelse recept van Hand. 17.11 op

⁴⁹ Belzen, *Gomarus*. p 102

⁵⁰ *ibid.* p. 104

⁵¹ *ibid.* p. 96

Sola Scriptura

Slot

Deze studie is verre van volledig. Enkele hoofdlijnen zijn aangegeven. Er is geen partij gekozen voor de een of tegen de ander; er zijn een aantal zaken aangereikt waarvan velen niet op de hoogte zijn. Het gaat niet om het gelijk, maar om de waarheid. Daarvoor is kennis van de achtergronden nodig. Die waren niet maar alleen theologisch. Ze waren vermengd en onderworpen aan filosofische, politieke, en economisch tegenstrijdige belangen. Het is daarom zo belangrijk om ze te kennen al was het alleen maar omdat de beslissingen, die in 1619 in Dordt werden genomen, zich tot op vandaag in kerken doen gelden. Voor een heldere kijk op de zaak moet de Synode in haar aanloop en de totale samenhang gezien worden. De gevolgen raken het geloofsleven van de individuele gelovige die vaak worstelt met de vraag naar zekerheid van behoud. De mens wordt niet behouden door filosofische of theologische opvattingen, die geen grond in de Heilige Schrift vinden. De theologen erkennen dat ze het onder elkaar niet eens kunnen worden. Wie er ook gelijk heeft, zelfs als niemand hierin gelijk heeft, het geloof in een supralapsarisch of infralapsarisch decreet kan niemand zalig maken. Zonder naïef te zijn mogen we mensen in kinderlijk geloof Gods uitgestoken hand aangrijpen en zich laten behouden. Toen de gevangenenbewaarder uit Hand. 16.19-34 tijdens de aardbeving in doodsnood raakte kon hij voor zijn zekerheid nergens op terugvallen. Het is mogelijk, dat hij een gepensioneerd Romeinse militair was. Een man met levenservaring, die de dood menigmaal onder ogen had gezien. Hij kende de Romeinse goden, was stellig op de hoogte van het Griekse denken van zijn tijd. Toen de deuren van de gevangenis door de zware aardbeving opensprongen wist hij dat op het ontsnappen van een gevangene de doodstraf stond. Hij was in doodsnood. Wat te doen? Toen hij zijn zwaard trok om zelfmoord te plegen riep Paulus riep: doe dat niet! De man ging door zijn knieën en beefde als een riet.

Toen vroeg hij: wat moet ik doen om behouden te worden? Hij wist waarom Paulus opgesloten was, hij had van Paulus' prediking gehoord ook, dat hij een boze geest had uitgedreven. Maar dat was verder zijn zaak niet. Nu hij op het onverwachts met de dood voor ogen stond, vloog de vraag hem aan: dood, en wat dan? Paulus kwam niet met theologie, met supra- of infralapsarische goddelijke decreten, of met belijdenisgeschriften aan. Zijn antwoord was even simpel als direct: "Stel je vertrouwen op de Here Jezus en je zult behouden worden, jij en je huis. En zij, Paulus en Silas, spraken het Woord Gods tot hem in

tegenwoordigheid van allen, die in zijn huis waren,” Hand. 16.31 De toegezegde behoudenis was niet gebaseerd in het onderschrijven van een of ander belijdenisgeschrift, een supra- of infralapsarisch goddelijk decreet maar "... hij verheugde zich, dat hij *met zijn gehele huis tot het geloof in God* gekomen was,” Hand. 16.34. Ze trokken hieruit de consequentie om zich *terstond* te laten dopen.

In het klassieke en bijbelse Grieks betekent *baptizein* nooit iets anders dan onderdompeling.⁵² Zichtbaar beeld van het met Christus begraven worden, het zinnebeeldig ondergaan in zijn dood, om vervolgens tot een nieuw leven uit het watergraf op te staan. Theologisch denken of schrijven mag niemand tegenhouden om kinderlijk eenvoudig in Hem te geloven, dat wil zeggen, te aanvaarden wat Gods Woord tot zijn/haar hart zegt. Met hun theorieën, opvattingen en eigen bedenksels kregen de Joodse geleerden, die het allemaal zo goed wisten van Jezus te horen: "Maar wee u, schriftgeleerden en Farizeeën, gij huichelaars, want gij sluit het Koninkrijk der hemelen toe voor de mensen. Immers, gij gaat er niet binnen en die trachten binnen te gaan, laat gij daarin niet komen," Matth. 23.13. Er wordt niet gevraagd dat we begrijpen, maar geloven.

"Te dien tijde hier Jezus aan en zeide: Ik dank U, Vader, Heer des hemels en der aarde, dat Gij deze dingen voor wijzen en verstandigen verborgen hebt, doch aan kinderkens geopenbaard. Ja, Vader, want zo is het een welbehagen geweest voor U," Matth. 11.25-26. "En Hij riep een kind tot Zich, plaatste dat in hun midden, en zeide: Voorwaar, Ik zeg u, wanneer gij u niet bekeert en wordt als de kinderen, zult gij het Koninkrijk der hemelen voorzeker niet binnengaan." Geen eigen werken, niet brutaal toe-eigenen maar kinderlijk eenvoudig ontvangen.

"Heden, indien gij Zijn stem hoort,
verhardt uw harten niet," Hebr. 4.7.

⁵² Berghem, *Doop*. pp. 1-16

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Belzen, J. van en S.D. Post. *Vroom, vurig en vreedzaam*. Het leven van Franciscus Gomarus (1563-1641) (Houten: Den Hertog B.V. 1996) 127pp.
- Berghem, K. van. *De Doop*. Een Onderzoek naar de Achtergronden. (Hilversum, Brochure, 1997)17pp.
- Cossee, E.H. "Rekkelijk of precies." in *Rekkelijk of precies*. Museum Catherijneconvent Utrecht. (Utrecht: Rijksmuseum Catherijneconvent, 1994) 112pp.
- *De Remonstranten*. Serie ~wegwijs ~ kerken en groeperingen. (Kampen: Uitgeverij Kok, 2000) 118pp.
- Dowley, Tim. *Eerdman's Handbook to the History of Christianity*. (Grand Rapids, Mi., 49503, USA, repr. 1987) 656pp.
- Israel, Jonathan I. *The Dutch Republic*. Its Rise, Greatness, and Fall 1477 – 1806. The Oxford History of Early Modern Europe. (Oxford: Clarendon Press. Paperback with corrections, 1998) 1231pp.
- Hoekema, Alle en Sjouke Voolstra. *De Doopsgezinden*. Geschiedenis, Geloofsleer, Organisatie. (Kampen – Kok, 1999) 78pp.
- Hoekstra, B.z., S. *Beginnelsen en Leer der Oude Doopsgezinden*. (Amsterdam: P.N. van Kampen, 1863)
- Hoenderdaal, G.J. Uitgever. *Verklaring van Jacobus Arminius op 30 Oct. 1608*. (Lochem: De Tijdstroom, 1960) 137pp.
- Janse, W. "Calvinist als lid van het gezin." *Reformatorisch Dagblad*. 5 Juni 2004. Pag. 2.
- Leeuwen, E.H. van. E.a. *De Remonstranten*. Serie Wegwijs kerken en groeperingen. (Kampen – Kok, 2000) 118pp.
- Lohse, Bernhard. *A Short History of Christian Doctrine*. From the First Century to the Present. Revised American Edition. (Philadelphia: Fortress Press, 1978) 304pp.
- Mueller, John. Th. *Christian Dogmatics*. (St. Louis, Mo. Concordia Publishing House, 1955) 665pp.
- Noordzij, Huib. *Gereformeerd of Protestants*. De Strijd tussen remonstranten en contra-remonstranten. *Woord & Wereld* 34 (Bedum: Scholma Druk bv, 1997) 96pp.
- Oberman, H.A. *The Forerunners of the Reformation*. The Shape of Late Medieval Thought. (London: Lutterworth Press, 1967) 333pp.
- Parker, Geoffrey. *The Dutch Revolt*. Revised Edition. (London: Penguin Books, Reprint 1988) 334pp.
- Prins Encyclopedie, Grote Winkler*. Caenegem, R.C. Hoofdred. e.a. (Amsterdam-Brussel, Elsevier, 8^e druk, 1981) 576pp.
- Reformatorisch Dagblad*. "Commentaar – Onverdraagzaam." 7 Juni 2004, pag. 1.
- Störig, Hans Joachim. *Geschiedenis van de Filosofie – 1*. (Utrecht: Aula Pocket. Uitgeverij Het Spectrum B.V., 1990) 334pp.
- Vance, Lawrence M. *The Other Side of Calvinism*. Revised Edition. (Pensacola, Florida: Vance Publications, 1999) pp. 564-569.
- Verboom, W. *Visie*. Nr. 29. Programmablad Evangelische Omroep "Remonstrants?" 10-16 Juli 2004. pag. 63.
- Werf, Harmen van. *Provinciale Zeeuwse Courant – Reportage "Beroofd van vrijheid en troost."* – Zaterdag 3 juli 2004, pag. W5